

[2modell tanari kezikonyv 21 0222.pdf \(kodaly.hu\)](#)

Tanári módszertani segédlet a Dinamikus énekzene-tanuláshoz az általános iskola alsó tagozatán

A kutatásokat a Magyar Tudományos Akadémia Tantárgypedagógiai Kutatási Programja támogatta.

Szerkesztette: Deszpot Gabriella

ISBN 978-615-6316-10-3

A Magyar Tudományos Akadémia Lovász László elnöksége idején meghirdetett tantárgypedagógiai megújulásra létrehozott programjába kapcsolódott be a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, és ennek az együttműködésnek eredményeképpen jött létre az Aktív Zenetanulás Kutatócsoport 2016-ban (voltaképpen már 2014-ben elindult egy pilot programmal), amely a Kodály Zoltán eszmei alapvetésén létrejött magyar zenepedagógia megújítását tűzte ki célul. Az interdiszciplináris kutatócsoport az LFZE Kodály Intézete tanárainak, kutatóinak és az MTA Természettudományi Kutatóközpont Agyi Képző Központ kutatóinak részvételével *dr. Nemes László Norbert* vezetésével működött. Munkájának finanszírozását az MTA által meghirdetett tantárgy-pedagógiai kutatási program többször elnyert pályázatai biztosították. Az *Aktív zenetanulás énekléssel és mozgással – módszerek és hatásvizsgálatok* elnevezésű projekten belül két, különböző szakmódszertani modell fejlesztésével foglalkozó kutatócsoport jött létre: a *Kreatív énekes-játékok ritmikus mozgással* elnevezésű 1.modell *Szirányi Borbála* vezetésével, valamint a *Dinamikus énekzene-tanulás* 2.modell *dr.Deszpot Gabriella* vezetésével. A harmadik kutatócsoport a két zenepedagógiai modell kapcsán kognitív, viselkedéses hatásvizsgálatokat és agyi elektrofiziológiai változások mérését végezte *Dr. Honbolygó Ferenc*

vezetésével. A kutatás befejezésekképpen kézikönyveket, tanulmánykötetet jelentettek meg. Jelen írásban a Dinamikus énekzene-tanulás modellt bemutató könyvet recenzáljuk. A kutatás valamennyi megjelent produktuma megtalálható a Kodály Intézet honlapján [Kutatási eredményeink | Zeneakadémia \(kodaly.hu\)](https://www.kodaly.hu/kutatasi-eredmenyeink).

A *Dinamikus modell* kidolgozására létrejött kutatócsoport vezetője dr. Deszpot Gabriella, az LFZE egyetemi docense, tagjai Farnadi Tamara énekzene tanár, karnagy a győri Bartók Béla Ének-zenei Általános Iskola és a Richter János Zeneművészeti Szakképző Iskola tanára, Buda Sára korábban a Kroó György Zeneiskola, illetve a gyömrői Weöres Sándor Általános Iskola tanára, valamint a könyv lektora, Körtvési Katalin, az LFZE Kodály Intézet tanára. A kutatócsoport összetételéből is látszik, hogy a kutatást mindenekelőtt a pedagógiai gyakorlat határozta meg, azaz az osztálytermi oktatásban kikísérletezett praxis, a megbeszélések, konzultációk és a tanításba visszacsatolt majd beépített, bevált fejlesztések. A csoport tagjai Kokas-oktatók, azaz a Kokas Klára nevével fémjelzett komplex művészetpedagógiai és személyiségfejlesztést megvalósító program gyakorlati oktatói itthon (Farnadi, Buda) és külföldön (Körtvési) egyaránt. Deszpot Gabriella egyik fő kutatási területe a Kokas-pedagógia.

A modellfejlesztés eredetileg „*Kreatív zenebefogadás szabad mozgással. A Kokas-módszer adaptációja a megújuló ének-zene tanításban*” címmel indult.¹ Azaz minden jel szerint egy evolúciós folyamatnak lehetünk tanúi a fejlesztés kapcsán, amelynek során nem „pusztán” a Kokas-módszer adaptálása zajlott, hanem organikusan létrejöttek olyan innovációk, amelyek indokolják majd a modell eredetitől eltérő elnevezését is. A szerzők leírása szerint a Dinamikus tulajdonnévi elnevezés utal egyrészt a kokasos szabad mozgás, aktív zenebefogadás és kreatív éneklés jegyekre, másrészt a Kodály-alapú ének-zene tanítás és a kokasi művészet- és személyiségfejlesztő pedagógia integrációjának rugalmas kezelésére és alkalmazására az ének-zene tantárgyban alsó tagozaton. Így valósítva meg a kodályi célt, a teljes emberré nevelés koncepcióját. A több éves kutatóprogram idején történt változás a Nemzeti Alaptantervben is, a 2012-es NAT-ot fölváltotta a 2020-as. A Dinamikus modellt úgy kellett kialakítani, hogy az érvényben lévő alap- és kerettantervekkel kompatibilis legyen, és maradjon.

¹ A bevezető 1. fejezetet Deszpot Gabriella és Farnadi Tamara írta a modellfejlesztés kereteiről és a modell jellemzőiről.

Deszpot Gabriella Kokas Klára életművét foglalja össze a második fejezetben. Újdonsága a Deszpot-által kutatott kreativitási mezők számbavétele Kokas személyisége, életműve és szellemi-pedagógiai munkássága kapcsán: Kokast egyaránt jellemzi a gyökeresen új létrehozása, az állandó keresés, a spontaneitás szabadsága, mint a tudatosság, gyakorlottság alkotásaiban, munkamódszerében, pedagógiájában.

A 3. fejezet a Kokas-pedagógia alappilléreivel foglalkozik **„Kokas Klára az eredeti magyar népdalokkal és a legjobb minőségű zenével, mesterművekkel való találkozás lehetőségét adta meg tanítványainak”**. Az elemzés részletesen szól az aktív, szabad, improvizatív zenemozgás és a mozgás általi testérzékelési és tanulási folyamatokról, a kreatív éneklésről, a felfedező zenehallgatásról. A Kokas-pedagógia komplex művészetpedagógia: a *kreatív éneklés* és az *aktív zenebefogadás* mellé a *nyelvi kreativitás*, valamint a *vizuális kommunikáció-fejlesztés* pillére társul. A nyelvi kreativitás kapcsán a szerző külön figyelmet szentel a gyerekszövegek létrejöttében a tanító szerepének is, a kongruens kommunikáció, a jó kérdésfelvetés fontosságának. A fejezet záró írásában a Kokas -pedagógia áttekintésére kerül sor a Kokas-kódex tükrében.

Farnadi Tamara és Buda Sára, a Kokas-irodalmat ismerők számára nem ismeretlen kérdés-válasz formában fejtik ki a Dinamikus énekzene-tanulás modell fogalmainak mibenlétét a könyv 4.fejezetében². A kodályi út intellektuális, azaz a tudáselemek, a rész megismeréséből az egyre nagyobb és mélyebb zenei megismerés és tudás felé vezető zenepedagógia, míg a Kokas a „totális zenei élményből kiindulva indirekt tapasztaltatja meg a fokozatosan megjelenő és spontán érzékelt, megfigyelt, egyre kisebb zenei részeket”. A Dinamikus modell a kodályi és a kokasi út találkozása.

A kitűnő kérdések és feltáró válaszok formailag a lehető legalkalmasabbak arra, hogy visszaadják azt a tudásteremtést, ami a pedagógiai praxis felől indul el, és mindig a megfigyelés, a kipróbált gyakorlatból halad az értelmezés felé. Farnadi válaszaiból kiderül, hogy a modell nem csak a kodályi alapú ének-zene oktatás ismeretelsajátító és zenei készségfejlesztő csapásirányán halad, hanem nagy mértékben figyelembe veszi az adott korosztályú gyerekek érdeklődését, testi-lelki adottságait, sőt a fizikai környezet nyújtotta, inkább korlátoknak tekinthető lehetőségeket. Így jönnek létre a padok tologatása és rendrakás közben a

² Kokas Klára előszeretettel használta esszéiben ezt a fajta tudásföltárást, írásaiban egyszerre volt ő a kérdező és a válaszadó is.

hangolók, dúdolgotók, illetve a testébresztő és testtudati gyakorlatok, a kívánságbatyu vagy örömeleklés, a kreatív népdal-éneklés, énekes mozgás- és szöveges improvizációk, a kapocsdal, a nulladik meghallgatás stb. A fogalmilag körülírható elemek szervesen a Kokas-pedagógiában gyökereznek, de a tanító megfigyeléseivel, a gyerekektől jött igenlő visszajelzésekkel, kreatív megoldásokkal megerősítve alkotják a Dinamikus modell fogalmi készletét, a Dinamikus emblémákat (Deszpot). A fejezet nem ritkán poétikus nyelvhasználatát a szövegbe ágyazott néhány perces filmetűdök illusztrálják, a filmek önmagukban is pedagógiai és egyben esztétikai értékkel bírnak az erre fogékony befogadó számára.

A *kreativitás*, az improvizáció a falak letörése, a határok áthágása a Dinamikus órák teljes 45 percében többszörösen is visszatérő *szabadon gyakorolható készség*. A kreatív dalosjátékokban, a felvezető dalban a kapocsjátékban vagy kapocsdalban a gyerekek a dallamot, a szöveget, a dal ritmusát is megváltoztathatják „Sokszor pont az a cél, hogy fordítsuk ki a dalt magából szőröstül-bőröstül” (Farnadi Tamara). A szabad mozgásos, aktív zenebefogadás mozgásimprovizációit egyre tudatosabban táncolják a gyerekek az ismételt meghallgatások során. Egyre jobban mélyül a zenefigyelem, a mozgás, a társak egymásra találása révén. Az ennek során bennük megszületett belső képet a történetmeséléskor a tanító kérdéseitől segítve vagy házi feladatként otthon lerajzolva alkothatják meg, és oszthatják meg másokkal. A szólótánc után elmesélt történet befogadása és értelmezése az értő zenetanár számára igazi katartikus élményt jelenthet. Ennek ritka szép példáját láthatjuk a győri gyerekek táncában Bartók Román népi táncok zenéjére Farnadi Tamara óráján: *Kilencéves fiúk honvágytörténete Bartók zenéjében*.³

A Módszertani segédlet 5.fejezetében a három szerző azoknak a pedagógusoknak nyújt gyakorlati segítséget, akik a Dinamikus modell szerint építenék fel ének-zene óráikat alsó tagozaton alkalmanként 45 percben. A Pedagógiai folyamattervezés tartalmazza a tanmenet készítés elveit és példáit. A Dinamikus modell sajátja, hogy egyaránt használható zenei képességek, ismeretek tanítására (kodályi út), és nem-zenei készségek fejlesztésére is (kokasi út). Közös azonban az élmény-téma mint kiindulási elv mindkettő fejlesztési célnál, ami azonban mélyen a Kokas-pedagógiában gyökerezik. A zenei tanulás experimentális módja a modell immanens jellemzője.

³ a filmetűd elérhető a Tanári kézikönyv szövegébe ágyazott linken keresztül: Tanári kézikönyv, 37. oldal Szerkesztő-rendező: Farnadi Tamara, Deszpot Gabriella.

„(Az élménytéma) utalás egy hangulatra, eseményre, vagy egy zenei elemre. A jó élmény-téma, mint foglalat, segít a céltartásban. Legfontosabb célom az élmény és az öröm megtapasztalása a zene által, ami érzelmileg, lelkileg előkészíti a tananyagot, bármi legyen is az.” (Farnadi Tamara)⁴

Példát láthatunk a „Zene szívdobbanása” élménytémában az *egyenletes lüktetés, a mérő*, vagy a „Csend a dallamban” élménytémában a különböző hosszúságú *zenei szünet*, mint zenei tudáselem előzetes megjelenésére a gyermekek befogadás élményében. A gyerekek énekes játékaiban és a szabadmozgásos zenebefogadásában nem tudatosan, non-verbálisan jelenhet meg a később az óra során a tanár segítségével tudatosítható és bevéshető tudás. Az élménytéma által megalapozott ismeret később, mint előzetes tudás előhívható lesz (kodályi út). Kokas Klára maga is foglalkozott a felfedezési tanulás eme módjával.

„A *mozdulatok szabadsága* segíti a zene mély befogadását. Kölcsönös hatás alakul, szoros, mégis mozgékony kapcsolat, amely az ismétlésekkel erősödik. A zenei rezgésvilágban test és lélek együttesen válik felfedezővé. A zenedarab *tartalmát, eszközeit és üzenetét* a maga módján fedezi fel. (...) Nem tudjuk még nyomon követni azokat a pontokat, amelyeken tudatossá válik az önálló felfedezésből származó megismerés. Sőt még azt sem, hogy az ismétlések milyen rendje szükséges ehhez. Valószínűleg számtalan háttérismeretet halmoznak fel a gyermekek a sokféle zenéhez való mozdulataikkal. Úgy tűnik olykor utána nyúlnak egy-egy különös akkordnak, beleugranak a felívelő forgatagba, lehasalnak egy lassuló kadencia elé.” (Kokas Klára)⁵

A kokasi út a nem-zenei képességek fejlesztéséhez, a személyiség gazdagodásához, gyermeki lényük örömteli megéléséhez vezethet: a kreativitás, az önkifejezés, társas együttműködés vagy éppen a fogalomalkotás irányába. Ez utóbbi kapcsán Farnadi Tamara meg is jegyzi, hogy bátran felhasználható a gyerekek-alkotta szó, kifejezés az élményre, ami a pedagógia nyelvét is gazdagíthatja. A gyerekek alkotta tudás jelentőségét a Kokas-eszmeiség kapcsán nem lehet eléggé hangsúlyozni:

⁴ Az idézet megtalálható: Tanári kézikönyv, 4.18, 37. oldal

⁵ Kokas Klára: Öröm, bűvös égi szikra, 1998. 17-18. oldal

„Elképzelésemben kialakítottam, és tanításom hosszú éveiben megvalósítottam, hogy a *gyerekek ötleteit, megoldásait tanításomba szervesen beépítem*. Képzeletük sokkal frissebb a felnőttekénél, gazdagabb, termékenyebb. Korlátoltság, ostobaság lenne ezeket figyelmen kívül hagyni.”⁶ (Kokas Klára)

A fejezet egy óratervezési sablont is tartalmaz Deszpot Gabriella magyarázatával, ami különösen fontos gyakorlati segédlet azoknak, kik tudatos tervezéssel a Dinamikus órák fogalmainak gyakorlatba ültetésével szeretnék felépíteni óráikat. A fejezet kiváló lehetőséget nyújt arra, hogy *a zenepedagógus reflektíven átgondolja az általa tanított művészeti tárgy befogadási mozzanatait, lehetséges fejlesztési módozatait az általános iskolás alsó tagozatos korú gyermek személyiségében, mindezt a mai magyarországi közoktatási miliőben, az osztályterem fizikai valóságában*.

A könyv 6. fejezete a multimédia példatár használatához készült módszertani segédlet, amely tanmenet javaslatokat az 1-3. évfolyamokon (évi 72 tanórára); minta óraleírásokat, instrukciós példatárat tartalmaz, repertoár listákat az 1-4. évfolyamokon a kreatív daltanuláshoz és az aktív zenebefogadáshoz. A példatár a www.aktivzenetanulas.hu honlapon regisztrációt követően lesz elérhető a jövőben.

A példatárban elérhetővé lesznek a Farnadi Tamara óráin rögzített videófelvevételek és a filmetűdök, amelyek a könyv negyedik fejezetében egy kattintással elérhetők (továbbá az Intézet honlapján: <https://kodalv.hu/kodalv/mta-lfze/galeria-117684>). Ezek rövid, tudatosan szerkesztett filmfelvételek középpontjukban általában az egyes modell-elemekkel. Időnként Deszpot és Farnadi Tamara magyarázó szövegei értelmezik, mit látunk a felvételeken. A filmetűdök önálló írást érdemelnének, itt most egyetlen gondolatot emelnék ki. Akárcsak a szóban forgó modellfejlesztés, a filmezés is Kokas nyomdokán halad, hiszen kezdettől fogva művészi igénnyel készültek filmjei a foglalkozásairól. A filmjei nem vagy nem csak módszertani szempontból izgalmas pedagógiai felvételek, hanem többségében önálló, tudatos, kereső-megfigyelő és értelmező, érzékeny alkotások⁷. A Dinamikus modell fejlesztői ezen az úton haladva új, rövidebb, kompaktabb vizuális műfajt hoznak létre a filmetűdöket saját értelmező szöveggel kísérve vagy éppen a befogadót önálló értelmezésre inspirálva (Deszpot Gabriella, Farnadi Tamara, Tóth Ernő,

⁶ Kokas Klára: Öröm, bűvös égi szikra, 1998. 20.oldal

⁷ Lásd például: Kokas Duende című filmjét, amelyet fiával, Eger Tamással alkotott

Zvezdovics Mónika munkái)⁸. Az alkotás, a kreativitás, az alkotói figyelem nem csak a gyerekek fejlesztésében megjelenő markáns elem. Mind a Kokas-pedagógia, mind a Dinamikus modell tanítása során szükség van a tanító alkotóerejének, kreativitásának, innovációs képességének a *dinamizálására*. Sőt, a modell fejlesztés során is bátran éltek a fejlesztő kutatók és gyakorlati szakemberek a művészet és a pedagógia határmezsgyéjén, közös metszetében létrejött fejlesztések megalkotásával. Ennek a kreatív folyamatnak az ékkövei a filmetűdök.

A Dinamikus modell a Kokas pedagógián nevelkedett pedagógus tanítványok kreativitásának, innovációs képességének megnyilvánulása, de nem csak egy-egy ad hoc-szerűen kivitelezett ötlet, részlet, elem erejéig, hanem az egész, összefüggő rendszer megvalósításában és fölépítésében. Ezért is indokolt valóban kihangsúlyozni, hogy nem pusztán Kodály- és Kokas-adaptációról beszélhetünk a modellfejlesztés kapcsán, hanem rendszerszerűen és koherensen összekapcsolódó innovációs folyamatok által generált fejlesztésről, amely immanenciájában hordozza a Kokas és a Kodály-alapú magyar zenepedagógia sajátosságát, megkülönböztető jegyeit.

A testi tudatosság a test-alapú zenebefogadás a testi tanulás megkülönböztető fontosságú jellemzője a Dinamikus modellnek. A kokasi alapú szabad mozgásos zenebefogadás mint tanulási mód hatékonyságáról írja Pásztor Zsuzsa:

„A mozgásos zenetanulás mély nevelő hatásának egyik fontos összetevője a *fizikum zónájában* gyökerezik. A zene mozgásos megjelenítése az egész szervezet jelentős aktivitásával jár. A zenei reakciók ilyen módon nagykiterjedésű struktúrákat és funkciókat érintenek, ezáltal széles spektrumú beidegződéseket eredményeznek. A tanulás hatékonyságát felfokozza az a kedvező fiziológiás háttér, amelyet az egyénileg választott, tehát mindenképpen optimális fizikai terhelésű mozgás ad. A légzés és keringés normál üzemelése biztosítja a központi idegrendszer intenzív sejtanyagcseréjét, ezáltal ideális belső környezetet teremt a tanulás tudati, érzelmi folyamataihoz, és elősegíti a benyomások mély berögződését.” (Pásztor Zsuzsa)⁹

⁸ néhány közülük a teljesség igénye nélkül: *Bánatmalom; Ég a gyertya, ég; Kilencéves fiúk honvágytörténete Bartók zenéjében.*

⁹ Dr. Pásztor Zsuzsa: *Tanulmányok a Kokas-pedagógia köréből*, Kovács-Módszer Stúdió. Budapest, 2016. 21. oldal

A Dinamikus modell a *testtudati, testébresztő* gyakorlatok, az *éneklés*, valamint a *szabad mozgásos* zenebefogadás mentén egyre tudatosabb testi tanulási folyamatokat generál. Amennyire fontos eleme a modellnek a spontán, improvizatív mozgás annyira lényeges az óra teljes időtartamában a test mint hangszer, mint tanulási eszköz, mint befogadói közeg tudatos dinamizálása, aktivizálása. Így valósulhat meg a testi tanulás speciálisan zenei ismeretek és képességek, valamint egyéb, nem zenei készségek, különösen a kreativitás terén.

A Dinamikus modell a magyar zenepedagógia megújulási ígéretével jött létre. Jelentősége egyrészt megfogható abban, hogy a zenei élmény megteremtésével a tanórán, a mozgásos zenebefogadás, a különböző kreatív képességek örömteli és elfogadó fejlesztésével, azaz a kokasi alapú zenepedagógiával frissíti fel a jelenleg a zenei ismeretek és készségek intellektuális fejlesztésére épülő osztálytermi ének-zene órák gyötrelmét. Igaz valójában, *örömteli mivoltában* tud megmutatkozni ezáltal a Kodály eszmei alapvetésén létrejött magyar zenepedagógia.

Másrészről, kölcsönkérve az innovációs dinamika gondolatát, jelentősége abban is rejlik, hogy a fejlesztők nem engedtek egy másolt, követő, sablonok átmentésén alapuló fejlesztés csábításának. A nagy elődtől, Kokas Klárától a lényegét vették át mind a modelljében, mind az attitűdjében. A kreativitásnak köszönhetően létrejöttek újdonságok, fejlesztések, innovációk egészen a teljes rendszer szintjén is. A fejlesztés a pedagógusok pedagógiai praxisából származó tudásának és a kutató rendszeralkotó képességének esszenciája: kísérletezéseknek, megfigyeléseknek, kipróbálásoknak és visszacsatolásoknak sokaságából létrejött pedagógiai modell. Eközben a nagy elődöktől tanult tudás lényegében maradt meg, de nem megcsontosodva, mereven élettelenül, hanem alkotásra inspirálva mind a modell tanítóját mind a tanulási folyamatban aktívan részt vevő gyerekeket. *A zene áramlása, az éneklés igézete valamennyiüket áthatja. A művészettel való találkozás örömeben osztoznak kicsik és nagyok egyaránt.*

Tóth Teréz

szabadúszó angol/magyar tanár, pedagógiai szakújságíró,
oktatáskutató, a Parlando tanácsadó testületének tagja